

בחברה לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה הכינוס הארצי התשייעי לידעת הארץ

"ארץ הנגב"

הכינוס התשייעי לידעת הארץ נערך ביום א' — ה דצט' המועד סוכות תש"ז בבאר-שבע, והיה מיוחד לנושא "ארץ הנגב". בעוזרתו של עיריית באר-שבע תצלחה החברה להתגבר על הקשיים הטכניים המרובים וכינסה למוללה מ-500 חברות מכל קצוות הארץ לבאר-שבע, ללמידה פרק בידיעת הנגב להלכה ולמעשה. אורח-הכבד של הכינוס היה הפלופ' ז. פ. אולבריטס שבא מטעם מראה'ב, כדי להשתתף בו ולהשטע את דבריו. במעמדו הציגו פתוח

נשיא המדינה מר יצחק בן-צבי

את הכינוס ואמר בתוך שאר דבריו:

כינוס ראשון זה בבירת הנגב בא לסכם את מחקר הנגב שנעשה מראש יובל שנים בכל המקצועות: בארכיאולוגיה, בהיסטוריה, בגיאוגרפיה, בחקר אוצרות הטבע, ולפתוח אופקים חדשים ל��מת העתיד — אפיקים בנגב. עוד לפני חצי יובל שנים היה הנגב "ארץ לא ידועה", ואפשר להראות באזען על החקירות הראשונות, הראיות לשם זה, שנעשו בידי החוקרים החשובים הראשונים, כגון מחקריהם של ז'ולי ולוורנס, וסמן לפני מלחתה-העלום הראשונה, ג'ארוויס, חוקר סיני, וסיד פלינדרס פטרס החופר הראשון של תלי הנגב.

בתקופת המנדט הבריטי הלה התקדמתו ניכרת במחקר הארץ, — אבל חיקויו של הנגב התנהלה בקצב מתון ביותר, לפי שלטונות המנדט לא היה להם שום עניין בחתפותו של חבל ארץ זה. הנגב כמעט שנעשה בידי המנדט לא רץ אסורה להתישבות יהודית. אבל היהודים לא הרפו משאיותם לפרוץ את הגדר המלאכותית ולהחפר את מרחבי הנגב לחבל התיישבות, ושאיפתם התחלת להתגשם על אף כל מהכשולים עם המפעל החלוצי הראשון, שנוסף נקודות-הישוב היהודיות בנגב בתשי' התש"ד. וכך עמדו לנו כותם אבות וחותם בנם כאחת, שבעת חולות הארץ. בכלל הנגב בחלוקת של מדינת ישראל.

כאן המקום להזכיר את תפקידו ההיסטורי המוחדר של נשיא מדינת ישראל הראשון, ד"ר חיים ויצמן ז"ל, שהטיל את כל כוח השפעתו בנקודה זו וכמה לראויות ממציאות בחיה. יהי זכרו ברוך!

ובזכרו את איש החוץ והמעש, נזכר כאן בבאר-שבע גם את אוני המעטה והטבצע, נזכר את אחינו ואחיותינו, בניו ובנותינו, שמסרו את נפשם על גואלה הנגב וקבעו זרעים בכל שטחי הקרבנות מבאר-שבע ועד זרוע ים-סוף של אלת. משקמה מדינת ישראל נעשה הנגב מטרה בפני עצמה, מטרה לחתימתה

לণיצול אוצרות הטבע הגנוזים וביחד לחדשה ולפיתוחה של התקלאות לאחר 1300 שנים שסמה והונחה. עד עליינו הוקמו 61 נקודות-יישוב בוגב. המחקר בא כלל את עקבותיו של היישוב הקדמון כאן, את שרידי הערים, המצודות והיישובים התקלאיים מתקופת בית ראשון וזמן בית שני והגטאות ועד התקופה הביאנטית ועוד בכלל, עד כיבושם של שבטי המדבר שעלו על הארץ: את מבצעי אגרת הרים ושרידי הבורות, הבריכות והסקרים מימי קדם. כן פתח המחקר דרך לגילוי מחרבות שלמה, שנגלו ע"י החוקר המצרי נלסון גלון.

אבל עיקר קוימו של הנגב הייתה על התקלאות, וכך נא במחקר הנגב לממדנו, מה היה היישוב החקלאי בימי קדם מן התקופה האכלקוליתית ואילך. מסיפוריו אבות האומה אנו למדו על חפירת בארות ועל אגרות מי גשימים — ומימי הבית הראשון והבית השני, מימי שלטונו הנכטים, וכן התקופה הירומית והביאנטית נשארו חרותות של ערים וכפרים העודדים על יישוב אינטנסיבי, שרידי מתחמי נחשות ושדרי כבישים, שהם עדים נאמנים לפיתוח התקלאות ומסחר השירות לארכות הקרובות והרחיקות.

מיימי שלטונו הערבים באה' ירידה לנגב, שנמשכה עד לימיינו. עתה הגיעו תקופה חדשה לנגב, ואנו מוקומים לא רק להחיהו של הנגב ופיתחו, אלא גם למחקר מקיף ובוגני בכל הנוגע לטבעו, לאופיו ולבعرو של חבל הארץ זה, העשיר בוכנותה היסטוריות ובאזורות הטסמנים בחובו.

ברוכים תהיו עורכי העזרת הזאת באאר-שבע, ארץ האבות, אברاهם יצחק ויעקב, באאר-שבע של שלמה ולכלci יתודה, באאר-שבע בירת הנגב של בית-ישראל השלישי, ברכה לחברת, למאוחה היבטים ולאורהו, וביחד לאורחנו הילך שבא טרורחים הוא קרוב לנו כל כך בראותו, מורה ומדריך, שהקים דור של חוקרים צעריים, ראש חוקר הארכיאולוגיה והטופוגרפיה התונ"כית בדורנו, הפרופ' אלברט שנטן גם את חלקו הנכבד לחקר תולדות הנגב.

וברכה מיוחדת לעיר המארחת ולראשתה, ט. טובייה, שהראה מופת מיוחד במינו עם שחקים בכוחות העולים עצמן עיר ואם בישראל, את באאר-שבע המודרנית. ישר כהו!

פרק ש' הברכות

שר החינוך והתרבות, פרופ' ב"ץ דינור, שנכזב ממנה מפני סיבות-סתאות לבוא לכינוס, שלח לו את ברכתו וברכת משרד בכתב. במלתו עמד הפרופ' דינור על גודל תפקידה של החברה וכיינוסה שלילו דרך לדישה לדיicut הארץ. ולהעמקתנו בעם. הגזת בעיות מדעיות בפני הציבור הרחב, צירוף הרצאה, הבירור והדין לטייר ולבטולים ושיתופם של מלומדים ותיקים וחוקרים צעראים, משיכלים ומורים, הובכים וסטודנטים, כל אלה יוצרים אחריהם מיחודה של הרשות. ואין לשער את עולם התרבות יהיינוכי. ביסודה של אהבת המולדת רישומי הנוף הטבעי, היישובי והחברתי בנפש האדם. וביסודה של כל ידיעה אחרת בנפש, הכרה על ידי ההורשים,

ומשם כך ממלאה ידיעת הארץ תפקיד גדול בחידוש הברית שבין עמו וארצנו. ראש המטה הכללי של צבא ההגנה לישראל, רבי-אלוף מ. מלך הביא את ברכם הצבאי לכינוס וציוון בדבריו כמה נקודות קשר עיקריות בין פעולות הצבאי לחקר הארץ ועברית: א) אבותינו הקדמונים השכilio לעשות בחמת המלחמה ובשיטות ההגנה, ויש בהם כדי להשיכילנו עד היום הזה; ב) ידיעת הארץ במשמעותה הנרחבת, ככלומר ידיעת פni הארץ, מקורות מיםיה, סלעים ועומקיה, צפונותיה וטבעניה, הם מעיקרי תורתו של כל איש-ישראל טוב, ועל אחת כמה וכמה של מפקד טוב; ג) ארץ המשמשת מימי קדם שתחר-עمرך לפולשים ולצבאות כבירים ושדה-מלחמות לקלותם איתנים. הקידות וחשיפתם של דרכי הפלושים ונקיות התקופותיהם, יש בהם משום סיוע רב ללימוד דרכי תנופה ושיטות מגן בימינו; ד) התחקיר המקיף של הנגב המשמש מנוף לרבעך לפיתוחו ויישובו, השיבותו גדולה גם מבחינת הבתחוון של ארצנו בגבול הדרכים; ה) חקר צפונות הארץ טగייתה את אהבתה אליה מצד אורה-החילית. רוח זו גורם עיקרי היא גם בדרך החיבור של החיל העברי בה'ל. בסוף דבריו הזכיר הרמטכ"ל את השיתוף האמיץ בין צה"ל מימי ההגנה ומלחמת השחרור וגם לאחריה.

מר ברל לוקר, י"ל ההנלה הציונית והסוכנות היהודית, הביא את ברכם המוסדות הללו לכינוס. הוא ציין בדבריו את פעולות הסוכנות להתייאת הנגב ועמד על הקשרים שבין הסוכנות והחברה בכל הפעולות לחקר הארץ וחשיפת עתיקות. לאחרון המברכים היה ר' העיר בא-ריש'בּע, מר ד. טובי, שאמור בתוך שאור:

חויה עמוקה הוא היבנו זהה לתושבי הנגב ובאר-שבע. הוא בא לקרבעו לאוטם הערכיהם החלוציים והמוסדריים שייצרו כאן אבותינו בשעות דמדומי הבועז של דברי ימינו... עמים שונים שכנו כאן וייצרו תרבויות, תרבות של מים ותרבות של חקלאות, שרואין לנו להתקחות עליון ולטוד מהם. אנו מאמינים, שהיבנו זהה גלה לנו את חבל הארץ, וקרבענו אליו, יעוז להפוני העט להתרומות בז.

תושבי העיר למדו להעיר את המידות התרומות של אבותינו בהכנות אורחים, והפחץ לבבם הוא שתനעם עלילם היישבה בתוכנו. בביבתכם. סבקשים אנו מכם, שתדונו אותנו לפנים משורת הדין, לפי שרובנו חדשים אנו בארץ, ומעונטים דלים, ומונגנים לא מוגובשים. בכל חום לבנו אנו מאחלים לכם הצלחה בכלונסם ובבקשים שליחה מפלניכם, שאפשר לא עלה בידנו לסלק את כל הקשיים שהשודלנו בכל יכולתנו למונעים מכל.

פרופ' מ. שובה מסר כמה פרטיטים על השגיה של החברה בתחומי פעולתה השונות. ישיבת הפתיחה נთניתה בהרצאותו של פרופ' ב. מזור על הנגב בימי קדם.

הנגב בימי קדם (ב. מזור)

הרצאה פתוח בסקירה על היישובים המכונניים שבאזור הנגב, וזאת שחתלית תגדולות תל ג'מה (ירצתה) — תל אל-פאראעה (שלוחה) — תל איסבע (באר-שבּע) —

תל אל-ימלה (חרמאת) מצטראפים לקו של מביצורי עוז שהיו בקצה הגבול הדרומי של הארץ המישובת יישובי-קבוע בתקופת הפלוגות. קו מביצרים זה, שחותם את דרכי התהברות מפניהם שושי המדבר והעולים מדורות לא-ארץ כנען, אחד הוא למשעה עם קו הרצודות של Limes Palaestinae שהקימו הרומים לאחר חורבן בית שני. מדורות הרצודות עיריהם-מבצרים אלה לא היו כנראה בתקופת הפלוגות אלא יישובי פרוות של נזודים למחצה ונודדים, שעסקו בעיקר במרעה ובקלאות-ערαι. בתקופת הממלכה התייכנה של מזרים נודעת חשיבות יתרה לעיר חרמאת, הנזכרת בכתביו ההיסטוריים ובתעודות מימי פולחא אמנהמת הא, שנגלהה במכרות סיני. בתקופת החיקוסופים היה שרוון וירצת עיריהם-מבצרים חשובות בדרכיהם וראשיות מזרים לארץ-ישראל. כמו כן הואר באור באור חדש תפקידה של גורר לעיר-מלוכה בתקופה ההיא, לאחר שיזותיה בתל אבו הרירה נעשה ודאי (עי' לפמן דבריו של ג' אהרון). הבדיקות השתוות בתל אל-ימלה, היא חרמאת המקראית ובתל עריאד, היא ערד המקראית, אישרו את הידיעות שנשתמרו במקרא. שלפיהם הייתה ערד מרכזו הממלכתי של הנגב המזרחי, ואילו חרמאת שמרה על המבוותת לתבל המישוב ועמדת לד מסילה הראשית התולכת מקדש ברנע דרך היר הדר (ג'בל אל-מצירה?) לערד, ומשם לערן. קודמת,

מצב ההתיישבות בנגב נשתגה שינוי גמור לאחר כיבוש הערים המכוניות על ידי שבטי ישראל ונסתהיהם. התפשטות היישוב עמוק באר-שבע דרומה לנגב הדרומי, שתחילה כנראה במאה ה"ב לפסה"ג, הגיעה לשיאה ביום דוד ושלמה. יישובים רבים הוקמו בכל רחבי הנגב, קצתם יישובים הקלאים וקצתם מצודות בנקודות אסטרטגיות, תחנות בדרכי התהברות החיים ו"חצרים" ומחנות ליד מכרות נחשות ובשתי מרעה מובהרים. על יישובים אלה למדים אנו לא רק ממוקורות המקרא ומון הסקרים הארכיאולוגיים בלבד, אלא גם ובעיקר מן הרישות היגיאנוגרפיה של שישק הא, שנחכברה לאחר מסעו של פולחא זה לא"י בשנת ה' למלך רחבעם. חקירת התעדות החשובה זוatta העלה הרבה הרבה שמות של מקומות-ישוב וחבל-ארץ בנגב, שבהם עברו חילות מזרים בזרק מסעם. המקורות שבאו שמותיהם בראשיהם ז' אפשר לחלקם לשישה סוגים: (א) מצדדי ממלכויות הנקראות הרים; (ב) יישובי-קבוע, שאחדים מהם נזתנים לזיתרי, ו(ג) מגרשי משפחות ובתי-אבות של נזודים ונודדים למתחזה, ובכללם משפחות הנזכרות בפרק היחס של דה"א. המרצה פקודה לפרש בקורס את תוצאות מחקרו על כתובות שישק, שעסק בו בשיתוף עם המנוח ב. גרדזלוּף. לבסוף עמד המרצה על כמה בעיות יישובית וככלויות הכרוכות בנגב, מימי מלכי יהודה ומן התקופה הפרסית והתקופה הנבטית. וביחור על בעית דרכי התהברות בתקופות השונות.

בஸוב השני שהתקיימים בו בערב הרցו: מר ש. ייבין על באר-שבע עיר האבות ופרופ. מ. שובה על יהודים קלאים בנגב בתקופת התלמוד. ותנה תמצית הרצאותיהם:

באר שבע בימי האבות (ש. ייבן)

תקופת האבות ניתנת להגדירה תארכית במוגדרת התולדת העתיקה במורה הקדום עם בדיקת שלוש חתינות: א) מבנה שמותיהם של בני-אדם הפעלים בסיפורינו האבות (הבחינה האונומסטית); ב) הנסיבות הטריטוריאליות בארץ-ישראל ובסביותם בתה, תחומי נדירתם בחיה האבות, ודרכי התהבורה הבינלאומית הנוכרים בסיפורינו התנ"ל (בחינת הגיאוגרפיה); ג) מנהיגותם ודריכי חייהם של בתיה האבות (הבחינה החברתית-תרבותית). שמות בני-האדם שבסיפורו האבות דובט המכريع אינם חזרים כלל במקרא, וממן המעתים החווים רובם נוכרים רק לאחר שבת ציון, ועל כן אינם יכולים להיות פרדי המזאה מאוחרת באופן ייחסי, אלא הם תואמים את מבנה השמות השמיים המערביים בשליש הראשון של האלף ה' לפסה"ג. דרכו, התהבורה והחומי הגדרידה מתאימים רק למצב שהה קיים בארץ-ישראל עד זאת המאה היה א' ראיית המאה הי' לפסה"ג. — היסודות החוקיים בהנהגת משפחות האבות מתישבים רק לפני משפטם מיסופוטאמיה הדרומית והצפונית במחצית של האלף ה' לפסה"ג, אף העיקרון היסודי שטמו עלול היה להפתח יסוד המנותיאיטקס של אברהם אפשר למצוות לו מקבילה ודוקא במצרים-אמיה הדרומית, בראשיתה של התקופה הגדרונית. — גם שתי הרמיזות ההיסטוריות למחצית (ומן יסודה של חברון והפרשה המסופרת בפרק י"ד בספר בראשית) מתיישבות יפה עם המאה היה א' לפסה"ג, ולא עט פרקי-זמן אחר בתולדות המורה הקדום.

השתח העיקרי שעליו סובבו פרשיות מעשי האבות, הוא חבל גדר, בין באר שבע בדרום ורצועת החוף במערב; ובתקופה זו מצויים כאן יישובי-בקע עירוניים מעטים, השולטים בדרך כלל על סביבתם, ומלוחים של קלאות-ארעי ושטחים מרעה נוחים לקיום של משפחות נזדיים למחצית, כגון אלה של בתיה האבות.

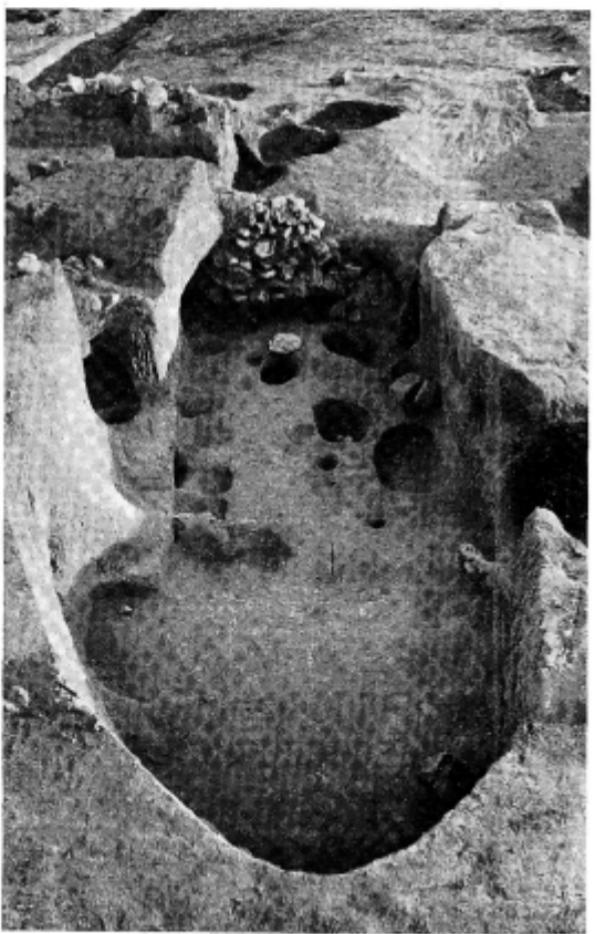
לפי זה אפשר לסכם בקצרה את פרשת תקופת האבות: מוצאים מאור של השושלת הג'; עם חורבנה במאיה ה' הם נודדים לסביבות חרן מפני קשי או עט העיר הזאת ומפני האחדה שבה נפגשים שבטים טמיים מעלהבים בסביבתה; מכאן הלחץ של התחלת זרם העלית החיקסוטית מצפון-מזרח, הם נגרפים דרומה במאיה היה' עד חבלי הספר של התהום הנושב בדרום התה' המערבי שבאי ובצפונו הנגב עם התבססות השלטון החיקסוטי בא' שוב אינם יכולים לעמוד בחבלי הספר בשנות בצורת, והת יורדים מזרימה בראשון מירוח של פלעוני השושלת הט"ג, במאצ' (ז) המאה היה' לפסה"ג.

יהודים קלאים בנגב בתקופת התלמוד (מ. שובה)

עדות למצוותם של קלאים יהודים בנגב בתקופת התלמוד אנו מוצאים בנומיו ואינגורתו של ליבאנוס, הפרשטייסר לריתוריקה באנטוכיה במאיה הד' לסתה"ג הוא ירש את מקום מודנו זינוביוס, שהיה יליד חלוצה שנגן וישים קודם-ילכו מורה בעיריסטולדתו. כנראה, היה משלימים את שכlers של המורים בחלוצת מפרי האקדמיה

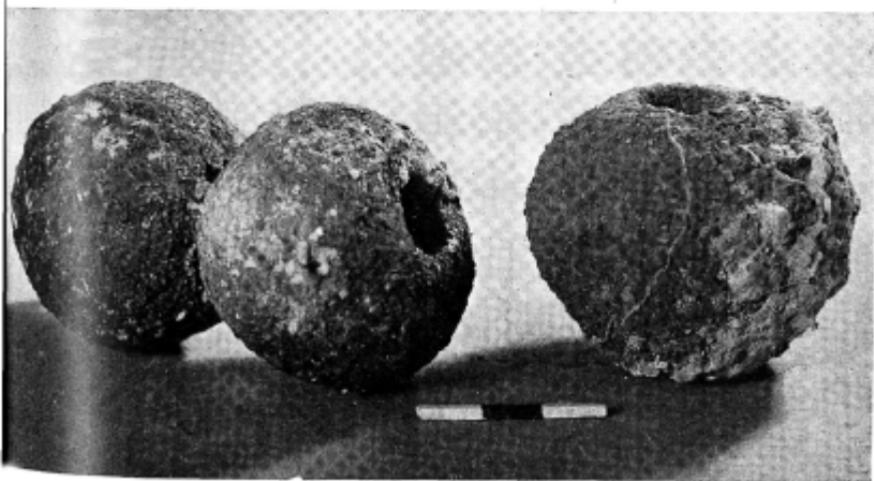
ציור 1. מבט כללי על שטח החפירות בתל אבריטשאך

ציור 2. מראה כללי של מעון תת-קרקעי מס' 108 לאחר הסרת השכבות הפליאוגנט [לטאמטיר של זאן פרן]

ציור ג'. מבט כללי של חסלבים III ו-IV בחלק המזרחי, בסוף העונה השנייה.

ציור 2. ראש אłów של נחשת

[לטאמרו של זאן פרן]

ציור 1. שתי קערות וקופעת בולת

ציור 3. כד מוקשח בטאות נסלים של צבע אדום

ציור 2. קופעת

[למאנדרו
של דאן פרו]

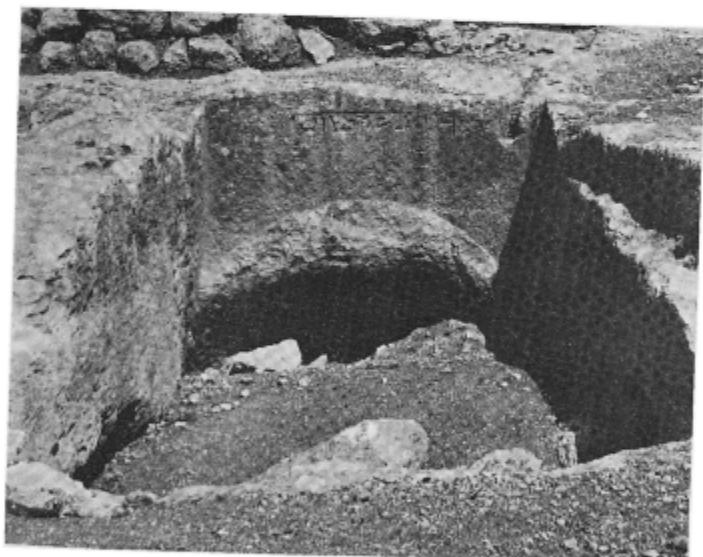
ציור 5. פסלון של אלה עשו עץ בדורות קנא

ציור 6. ראש סיכון עשו עץ בדורות קנא

ציורים 1-7. חותמות עבריים

[לטאמטו של ב איביגד]

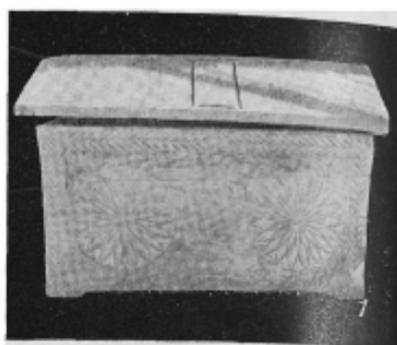
ציור 8. מערת הקברים בכפר עלאר

צייר 9. כתובות עבריות חקוקה במעלה הקיר
[לטאמטו של ב מול]

2.

7.

ציור 1-2. גלויסקמה מירושלים או מסביבתה ועליה כתובות יווניות

4.

3.

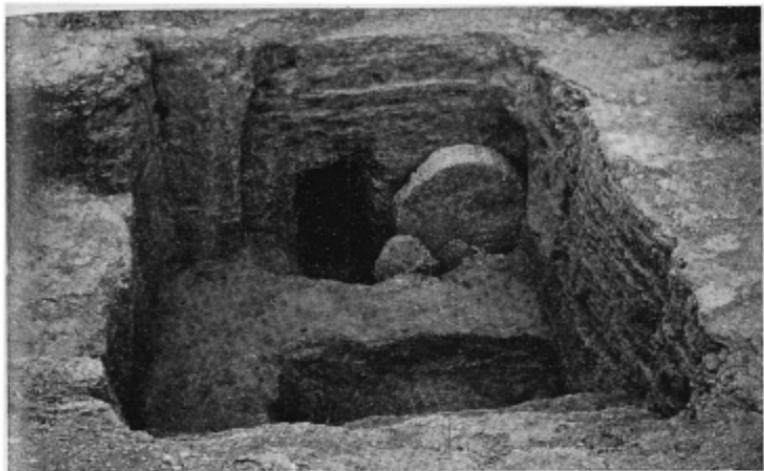
6.

5.

כתובות יהודיות בארץ-ישראל

[לפאמרו של מ. שובה]

ציור 1. הכניסה לאולם קבורה בחוות איסטר
לטאמרו של י. קומלן

ציור 1. הכניסה לאולם קבורה בחוות איסטר
לטאמרו של י. קומלן

ציור 2. הפסען של "משפט
שלמה" במויאן של ניאופוליס

(התמונות מתפרנסות ברשותו האדריבי של
המכון לאננות אוניברסיטת ניריווק)

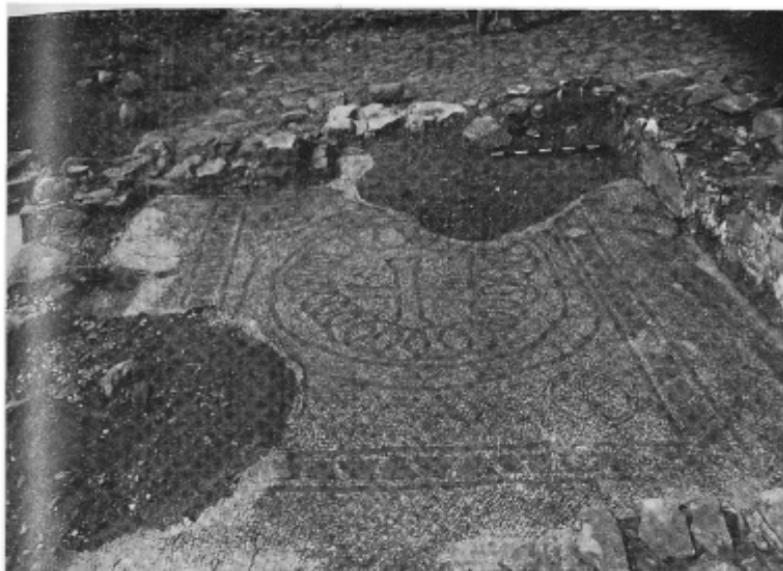
ציור 3. "משפט שלמה" בכהן של פטר
המקרא של סנט-טולומ
לטאמרו של יוסף גוטמן

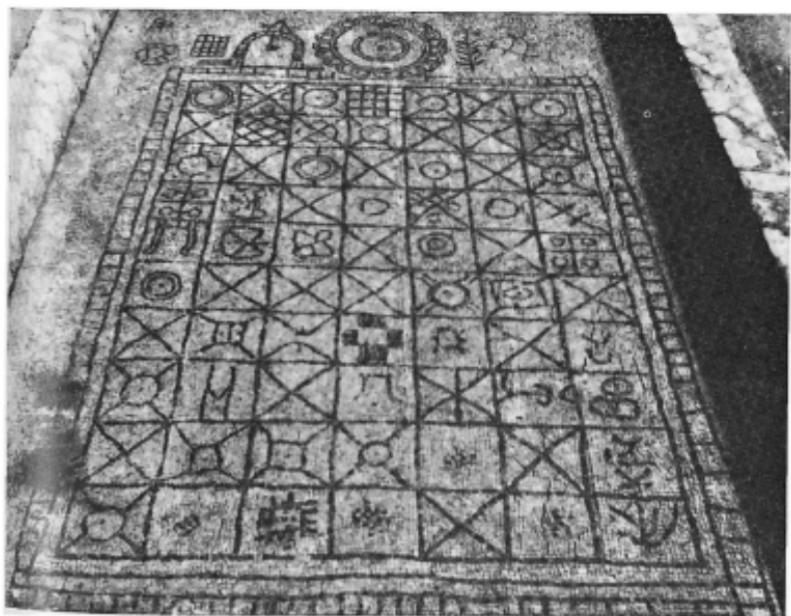
צייר 1. בית השיטה. מתקני גת (חדר ב') מבט לדרום

צייר 2. החדר הקדמי (חדר ח') מבט למערב
[למאותו של י. אהרון]

ציור 1. בית השיטה חדר התפילה (הקאפללה), חדר ט', מבט למערב

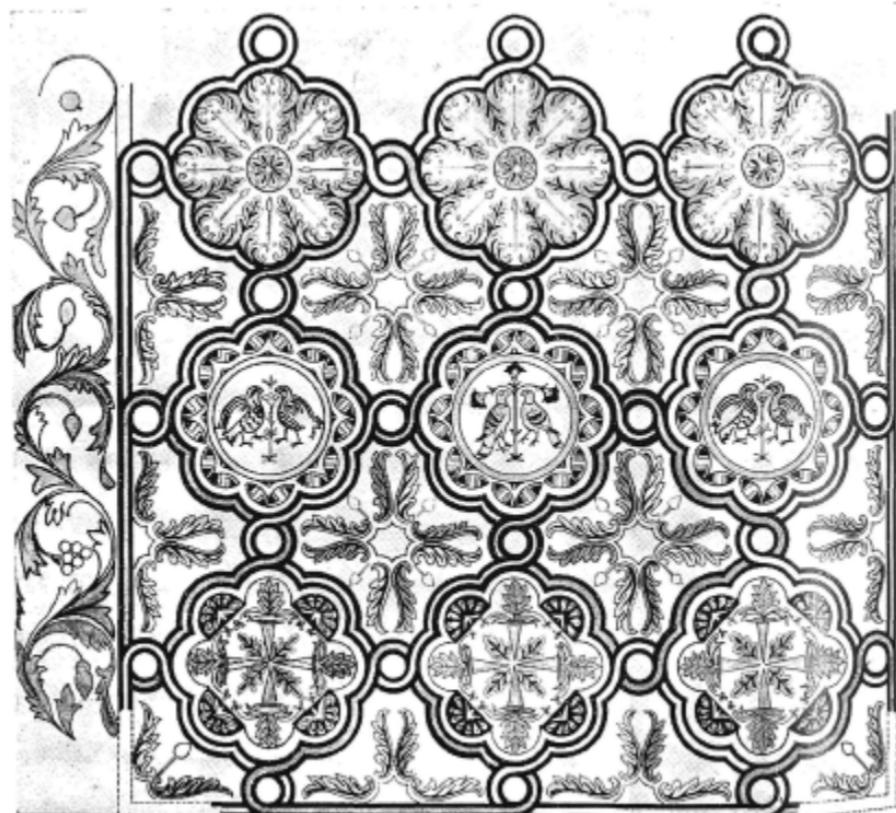

ציור 2. רצפת הפסיפס של חדר התפילה אחרי שחזורו בגין הקריה בירושלים, מבט לכיוון

[למאמרו של ז. אחורי]

ציור ۱. שקמונה. הפסיפס בסטרה הצפונית (צלום)

ציור 2. חפסיטס בסטרנה הדרומית

ציור 3. דגם גיאומטרי ואשכול בתווך בסטרנה הדרומית

ציור 4. כתובות יוונית באולוס-הטורון

ציור 5. כתובות יוונית באולוס-הטורון

ציור 6. שבר קפורה ועליו טביעה דמותו של קリスト

ציור 1. החירותות במערת ואדי רמליה

ציור 2. חותם בעלות קרניזים לפני סגנון II ומעליהם 3 יעלום לפני סגנון VII

ציור 3. מתחה ציר חרית בסגנון III
[למאמרו של ע. ענת]

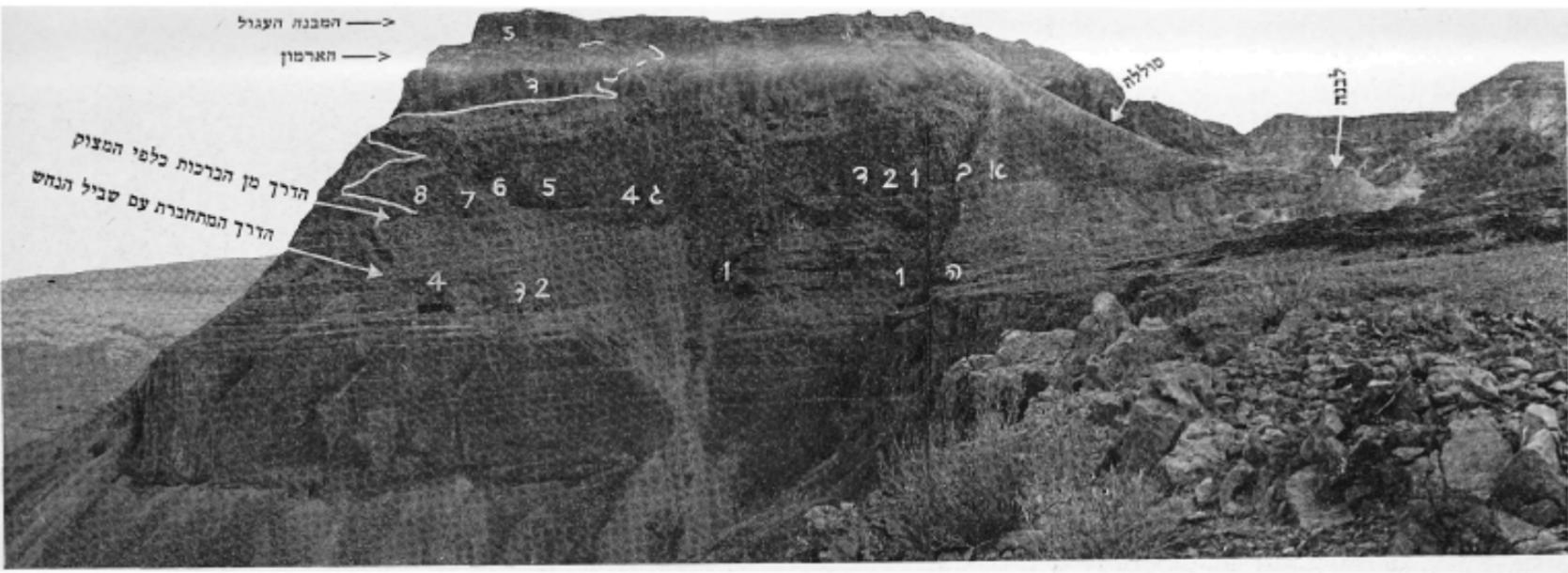

ציור 1. רוכבים, קשת ווד צירורים לפי סגןון V, ועליהם סימני שבטים לפי סגןון VII

ציור 2. סלע ועליו חרותות משתי תקופות, למטה לפי סגןון IV ובכללו 2 כתובות, אחת תפזרית והשנייה גנטית. למללה סימני שבטים לפי סגןון VII

מצד ח

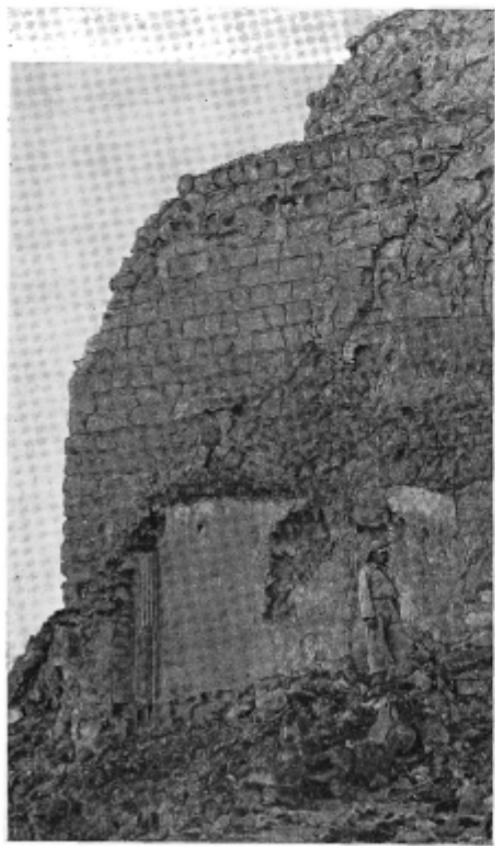
מקרה: 1-8 — ביריות המים בשור התלויין; 1-8 — ביריות המים בשור התתחון

א — שרידי אמת המים; ב — הקמרון; ג — מערת מנורות; ד — שרידי מבנה לשטירת הררך; ה — תעלת חזובה בסלע ושרידי בניית להפניות המים לסור התתחון; ו — קיר בניי לשטירת אמת המים; ז — שתי ביריות הארמון

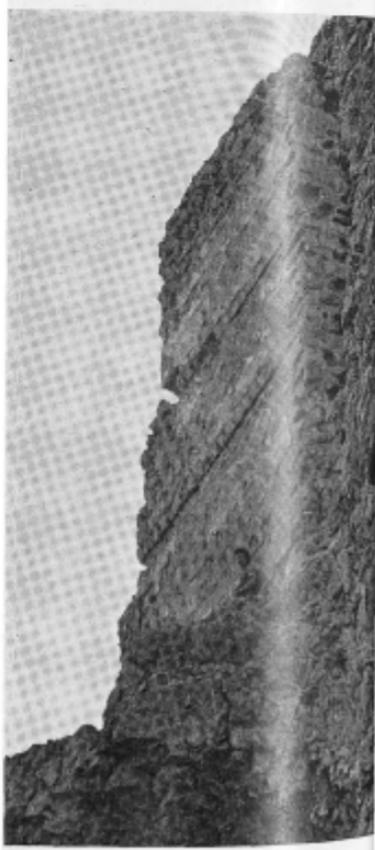

ציור 1. מצדת פחה הברכת המורחתית ושרידי אמת המים הדבוקה אל הפלע

ציור 2. קיר בניי אבניים מישר אחד שלע האם
בין הארכון והמבנה העגול אשר מעליו
(למאמרו של ש. גוטמן)

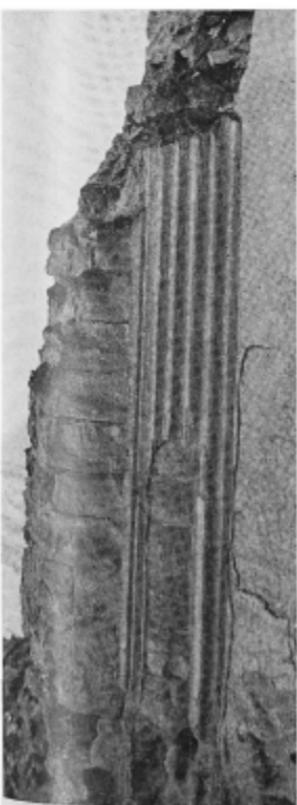

ציור 3 קיר חמקן הכלולש מן הארכון מישר
אל גת הפלע אשר עלייו בניי הארכון

צ'וֹר 1. מִזְדָּה. הַמִּרְחָפָה
הַמִּעֲרֵבִית שֶׁל הַאֲרָמוֹן; נְרָאֵים
שְׁרִידֵי הַעֲמֹדוֹרִים עַל בָּסִיסֵיכֶם

צ'וֹר 2. הַמִּבְנָה הַעֲגֹלָה

צ'וֹר 3.

[לְסָאמָרוֹ שֶׁל ס. גּוֹטְטָן]

צ'וֹר 4. כוֹתָרָת אַחֲרֵי הַעֲמֹדוֹרִים

של כפרי הפסיבת, ומכאן ראייה לדבר, שהנגב הצפוני נתברך בפרקן אדמותו באוטה הקופת. אף נראה, שליבאנאים ירש מקודמו בקיידרת של אנטוכיה גם אחוות מסויימות (וקרוב לוודאי שתללו היו סמכות לחלוצת), שהיו כרוכות באוטה קיידרת והוא עוברות לרשות ההיסטורי הרומי המubeדים את אדמותו. אבל בתוך האנדראטומוסית אחראי לגביית המים מן האריסטים המubeדים את אדמותו. גנד שבחות קיידרת של השלטון בימי הים הי' האריסטים נשענים על מפקד הצבא שאבאותו איזור וסרגבו לשלם את מסיהם. אף בתיאידין הייתה עליית הצבא והי' פוקרים לטובות המשטמים. גנד הגנה זו שהגן היה על פרקייעול המים נשא ליבאנאים נאות לפני הקיסר תיאודוסיוס הא' בשנות 390 וביקש ממנו שישכין יחסים בין בעלי האחוות והאריסטים. באותו נאות הוא מספר בדרך אגב, שאחת מהאחוותיו מעובדת בידי אריסטים יהודים מוה ארבעה דורות, ככלומר משנת 260—270 בקירוב. והרי זו עדותו של מsie' לפי תומו על החקלאות היהודית, שעדיין הייתה קיימת בנגב בסוף התקופה הד').

סיוור בחפירות שליד באר' שבע

שבת חול-המודע בשעות הבוקר ביקרו משתתפי הכינוס בתערוכה שבמוניאון הנגב וגו' סיירו בחפירות הנערכות בשני מקומות שליד באר' שבע לידיים מר' דאן פרו ומר' מ. דותן. החופרים הדליכו את הטסיטרים ובדברי הסבר העמידו אותם על מזאות החפירות וערך הממצאים.

המושב השלישי של הכנוס נפתח בשעה 11 בהרצאתה של הגב' רות עמירן

על ערי הנגב

שהה סיכמה את ממצאות החפירות בנגב.

בתחילת סקרה המרצה את תולדות חקירתו של הנגב מן ראשוני החוקרים שיכתו את רגיהם בהרי סיני ומדבירות הנגב לתוך אחר עקבותיהם של יצאי טזריטים ועד לכארטוגרפיה הצבאית והארכיאולוגית של וולי ולורנס ומשלחת קולט משנת 1933—1938. אגב כך באה המרצה לדון בבעיות של שרידי ישן הערים שבנגב. מרת עמירן סבורה, שהחילתן של הערים הללו בסחר השירות הנבטיות שהיו נסועות דרך הנגב ומעבירות מוצרים יקר-יערך מן המזהה הרחוק והווראל ערי יון ואיסטליה. מכאן צמיחו הגרעינים הראשונים של היישובים, וסבירם עלתה קמעה גם מוחקות של האיזור שלא הייתה מרובה. על זמן התחלת היישוב בערים הללו נמצא כנעה וכמה סימנים שאין עדותם שווה. בחלוצה נגלה בית-קברות הליניטי, בניינה נמצאו ידיות של כדים מתוצרת רודוס, ועל-ידי מושית (כו-לונוב) מצא קירק בית-קברות ובו כל-יהרס שהוויטים מזוגגים בצדם של כל-יהרס נבטיים. אבל בדיקת ערים תאשפה שליד חלוצה ובמקומות אחרים העלתה, שהדריתת תרבות הנבטית לנגב לא קדמה לימי של המלך הנבטי עברת הב', שעלה שמו נקראה העיר עברת (עבדה), והוא בן דורו של הורדוס. הערים הנבטיות התפתחו בקצב מתון ובדרך הגדיל הטעמי. הן לא נבנו על פי תוכנית ערכיה מראש כדריך הערים היוונית-חומרניות, אלא התגבשו גושים גושים על-ידי תוספות וגידולים. הייעורן של חומות ביצורים מעיד,

שצמיחתן וגידולן היו בדרכי שלום. קידות התבטים החיצוניים בשבטה (סביטה) חוברו זה לזה לעשות כעין חומה סביב, אבל אין זו חומרת מגן בפני חיל-צבא אלא מפני פשיטות של בודדים, שכוח פגיעה אין מרווחה. רק בשלושן מן הערים אלו מוצאים מצדנות, שעל הרוב בנויות הן במקום הגבורה ביותר בעיר, והיינו בעוגיה אל-חפר היא ניצנה, בעודה היא עבדת, ובכורנווב היא ממפסית — ממשית. המצדנות הללו, שהן מעין חצרות גדולות ורחבות-ידיים, תפקידן לשמש מקלט לתושבים שאיןם יוצאי-צאבה בזמן הפשיטות הללו, נמצאו עדויות לירידתן של הערים הללו במאות הב'—הנ' מהמת צירופו של הנגב לפורובינציה ערבית הרומית, שעליידי כך נשענו דרכיו המסחר, והשיירות היו נסעות מפטרה לא דרין הנגב ולעיר החוף שב עבר-הירדן המערבי, אלא לבירה שבסנן, שהיתה בירתה של הפלובינקיה ערבית, ושם לדמשק ולעיר החוף של סוריה. אבל בסוף המאה השלישית שבה והיתה עלייה לערים אלה. לשיא התפתחותן הגיעו ערי הנגב בתקופה הביזנטית, שהיא גם התקופה המרובה לחקלאות של הנגב, שרידיה ניכרים עד היום, וביחד שרידי המיתקנים לאגורות הרים ולשימוש הייעיל. תרבות זו של שימור הרים, שהגיעה למדרגה גבוהה, עדין מצפה לסקר ולהקיף מלא, ואפלו קשה לקבוע את זמנה של השידדים אם בני התקופה אותה היה, הנבטית או הביזנטית. החשוב שבממצאי החפירות שנמצאו עד עתה הוא אוצר הפאפרוסים שנגלה בעוגיה אל-חפר (ニizzana), שמניהם למעלה מ-150, רובם כתובים יוונית, וקצתם ערבית וסורית, ואחדים כתובים רומיים. זמנה של הפאפרוסים הוא המאות ו'—ו' לס'נ'.

הפרצה השנייה בישיבה זו היה ג. ק. לודרמן מלך, וענין הרצאתו

שימושם של מי השטפוניות בנגב בידי הנבטים והביזנטים

יש מן החוקרים שסבירו, שהל שניינו ניכר באקלימו של הנגב. שתגשימים היו לפנים מרובים מהם בימיינו או התקנות היהת פחותה. ואין הדבר כן. כל הבדיקות הבוטאניות והפיזיוגראפיות הוכיחו שהקלים לא השתנה. אפיקי הנהלים לא היו בגווים משלבם בימיינו, ובמי הדורות הראשונים התחבטו באופןם הבועז המטודידות את תושבי הנגב בדורותינו ו吞: החום, התקנות המורובה ומיעות הגשמים. ישבי רמת הנגב לא יכולים להסתפק מים אלא מן הגשמים, שהם מוגעים ביותר ולא קבועים. האגירה במיכלים פתוחים תועלתה היהת מוחמת התקנות המורובה, ולפיכך השטדלן לשמר את המים בכבורות מתחת לפני האדמה. בערים היו ברותן כאלה בכל בית, ומהם שהיה בית-יקבולם מרווחה. תושבי העיר עבדו בגדת בנו סקרים בתחום הנהלים, ובדרך זו הטו את המים לתוך בורות גדולים, שהיו חצובים בכתלי הנהלים. במטבע היו הנהלים מתמלאים ממי שטפונות שלוש עד שבע פעמים בשנה, וכמות זו של המים הספיקה לנראה לטלא את הבורות. — שיטה אחרת שהרבו להזוקק לה בימים קדומים היא השימוש בקרקע עצמה לאציגת המים. בקבוקות המרוכות שבין הרים יש רצונות פוריית של אדמה לסנחתה מן המדרונות. נוהגים היו לכון את מי השטפונות אל

הרצעות הללו ולשעם בהן, וכמותם מוסרים זו שנוספה על מי הגשים השלימה את צורך הפטים לנידולים מסויימים. זו היתה חישתה החקלאית העיקרית שנגאה בקבועות הנגב. היישוב נסתימה בסקרתו של א. בירן על

פעולת ועדת השמות בנגב

עד עלייו קבעה הוועדה שמות עבריים, מהם ישנים שנתחדשו ומהם חדשים, לכל החלים, הנחלים, היישובים והחוותות הרשומים במפת הנגב שבקניה-המידה של 1:250,000, והוא הולכת ומוסיפה על אלה לפי הצורך. השמות החדשים חולכים ומשתగרים בשיטשו של האוצר.

היישוב הריביעית נפתחה באותו יום לאחר הצהרים בהרצאתו של ד. עמירן

על

הגיוגרפיה של הנגב וגבולו הדרומי של היישוב בארץ.

הנגב מרכב מארבע חטיבות גיאוגרפיות, ואלו הן: א) בקעת באר-שבע הקרויה באדמות לסת עשירות, ב) חר הנגב על רכסיו ומכתשי, ג) הנגב התיכון עם רסותיו הנרבות, ד) הרי אילית המזינים בהודו, בפראות הנוף וברבעונות יתר מכל חבל אחר של הארץ. הנגב נבדל בבירורו מן האזורים הצפוניים של ארצנו, לא רק במבנהו אלא גם באקלומו, שהוא אקלים מדברי ושיעור הגשם בו פחות מ-300 מ"מ לשנה, ובדרךו אפילו פחות מ-50 מ"מ לשנה. אף התנדות בשיעור הנשימות משנה מופلغות. ההבדל בין האקלים הימתי-כינוי והחרוף הגשמי שבמחיצת הצפון של הארץ לבין האקלים המדברי שבębב התיכון והדרומי הוא הקובל את ההבדל בין ארץ-הישוב שבעון לאיזורי היישום של הנגב המרכזי והדרומי. בקעת באר-שבע בצפון הנגב היא איזור-מעבר שבו גבול היישוב מתקדם ונסוג לסורוגין, הכל לפי כוחם התאתיישבותי של המתישבים. היוט כובשת התישבותונו את אדמות הילס של איזור זה בעורת מפעלים בעלת ממדים ארציים. אין מקום להנחה שאפשר להרחיב היוט את התאתיישבות החקלאית מעבר לאדמות הילס של בקעת באר-שבע. פורייתן של אדמות הילס ואספקת מים לרבת-ממדים עתידות לעשות את איזור באר-שבע אחד מן האזורים החקלאיים הפוריים שבארצנו.

לאחר-מכן הרצה ח"ז היירשברג על

הנגב בתקפת הערבית

שרה של גורמים הצריפו לתופעה המפליאה של יישוב הנגב בסוף התקופה הקדומה ובראשית ימי הביניים: א) באותו ימים חזו את הנגב נתיבי המסחר שהלך התפתח בין הודי, איי האוקינוס היהודי, ערב וחבש ובין אירופה. זומניהם של מלחותם בין האימפריה הרומית והbijantונית יורשתה בין פרט היהודה זו והדרק היהודית הפתוחה לאורות הסוחרים. ב) עם חורבן הבית השני ודיכוי המרידות שפרצו נמלטו לשטח הארץ יהודים, שמצאו מקלט בערים ובגאות, שהפתחו אז בנגב ובערבה-הירדן

הדורומי. ג) ייתכן, שגם גידול האוכלוסים וצפיפותם בארכ'ישראלי הינו ריבוי מתחובי הארץ לחפש להם שטחי מניה חדשים. תולדתם של כל הגורמים הללו, שמוראים אנו במאות הראשונות של הספרה הנוצרית כמה וכמה נקודות יושב יהודיות ברוחבי הנגב שעשו בחקלאות ובמסחר. אף הקימו מרכזים דתיים בעזה ובצוער, שבאו למלא את החלל שנתרען עט חורבן בית המקדש. האוכלוסים יושבי החותם הזה היו עוניים את הביזנטינאים, ויחסם זה סייע בದם של העربים, שבאו מhog'ג'א, לכבות את דרום הארץ ולהמשיך במסע הכיבוש של ארץ'ישראלי כולה. בעקבות הכיבוש הערבי בא שינוי בדריכי המסחר הבינלאומי הגדול. שוב נפתח נתיב היישוב החשוב, שהיה עובר עתה דרך מרכז'ה המדינה בעיראק ובஸוריה הצפונית. דבר זה צמצם במידה ניכרת ואפשר גם סתום לנמרי אחד מקורות הפלנסה של תושבי הנגב. מצד אחר פתחו הכובושים הערבים באפריקה הצפונית ובסדר שתחומים פוריים נרחבים לבני אדם, שביקשו לשפר את תנאי חייהם. יש לתניא שבעקבותיהם של תהליכי אלה נתמעטו האוכלוסים בנגב, אבל עדין לא שטם לנמרי, נראה שהורבן הנגב לא בא אלא ביום' הצלבנים שליטונם השתרע גם על חלק של אשור זה. אז נותקו ככליל הקשרים בין חוף הים מכאן ובינו לבין חצי'ה ערבי מכאן.

הארצאה האחרונה באותו יסיהו הרצהו של יוסף ברסלבסקי על

הנודדים בנגב

בימי המאנדראט הבריטי הייתה הנגב טבוע בחותם בדי מוותק. השלטון המאנדרט שקד לשמר את אופיו המקורי, ועליכן הוציא מגבולותיה של נפת באר שבע כל כפר וכל יישוב-של-יקבע. עם מלחמת השחרור ומנוסת הבדואים מן הנגב ירד מספרם מ-52.000 נפש בקירוב ל-13.500, ורישומם ניכר עתה הרבה פחות מבימי המנדט. חקירת הבדואים בנגב, שנעשתה עד לימיינו, יש בה כדי להעלות שתי מסקנות ברורות: א) המסורות הדלה שלתם על מקורות, מוצאים ותולדות התאחוותם בנגב איננה פנויה מסתרות בולטות. ב) טוהר הנגע אצל שבטי' הבדואים אינה אלא אגדה. התערובת אצלם אינה פחורה הרבה מזו שאצל תושבי הקבע. המסתות והשבטים בנגב לא היו ואינם גם היום אלא מכבב של משפחות ושבטים המפוזרים בשטח הנורח שמצוון אפריקה ועד חרירין שבמפרץ הפרסי. יש בקרבת הבדואים של הנגב גם טיפוסים בהירין עין ושער. כמה מן המשפחות והשבטים מתקראים בשמות כגון "פְּרָנוֹקִים" (פרanganites), "אַנְשֵׁי-צָלְבָּן" ו"אַבָּוֹתֶי-צָלְבָּן", ואך' שומריהם הם על כמה מנגינות שיסודם בגדירות. שבט הסרathan מתיחס על "שְׁמֻעוֹן" והשבט הקטן בני עוקבה על יתרו חותן משה. בני-עוקבה מקובלים היו עד לימיינו כשותפים מיוחסים ולכובדים, ונוהג היה שתבא להישפט לפניויהם היה מברכם בזה"ל: "שְׁלָום עַל עַמּוֹ שְׁלָום עַל יִתְרֹ וְקַרְבוּי מְשָׁה". כמה מופעות בחיי הבדואים שבנגב יש בהן כדי להבהיר ולהמחיש את טיפוס האדם הנודד בנגב בתקופת המקרא, כגון: החלקה הטריטוריאלית של הנגב בין שבטים ועמים שונים, תחילן המעבר מחי נודדים לחי "חצרות".

חינו חי יישוב-של-קבוע, המלחמה על המים וסתימת הבארות כמעשי איבה ונתקם, שטילת היבולים ב"מטטוניים" חפורים באדמה, "חשיפת" מים בתוך גבים ובגנים באפקטי הנגב הולמים להשקית הארץ ומקנות, פלישה מתוקה הנגב בשנות בצרות אל תוך איזורי הארץ האחרים לשם שוד וbijuta, גביה מס התגנה על תושבי הארץ הקורובים לנגב וליצוא באלה.

ברכת ראש הממשלה מר ד. בגין-גוריון

בישיבת החמשית נשא ראש הממשלה מר ד. בגין-גוריון דברי-ברכה לכינוס. בתוך שאר דבריו העלה את חשיבותו של לימוד התנ"ך לדודנו, הדור הראשון לנאותה. בחירתה של באר-שבע למוקם ליגוסה התשייע של החברה, יש בה משמעות מיוחדת, שחרי זו העיר היחיד שבתחומי מדינת ישראל שוכר האבות כרור בת. אף הוכיר הגוام את הישני צה"ל במלחמותו לשחרור הנגב וסימן בברכה לכינוס, שיעלה בידו לקשור את ההוויה אל העבר הגדול של עם ישראל.

לאחר דבריו של ראש הממשלה הרצה הפרופ' ג. פ. אולבריט, אורח הכבוד של הכינוס, על

הריסוני ויציאת מצרים

המרצה העלה בדורצחו שלושה דברים עיקריים: א) החירות שנערכו במלחה, בחפות המערבי של צייראי סיני, במפרץ סואץ, הוכיחו שבמי יציאת מצרים לא היה מפלסו של ים סוף גבוה משוה בימינו, ומכאן סתרה לדעתם של כמה חוקרים בענין זה. מצא זה מquivיל לגולויו של פרופ' נלסון גליק בתל אל-יח'ילפה, שנם במפרץ אילית מפלס הים לא נשגה שינוי ניכר מימי קדם. הזרים ושרידי היישוב שנמצאו במלחה מעידים על תחנת מצרית שהיתה כאן בידי השושלת הירית (המאה ה-טו לפסה"ג). הפסילים שנמצאו בזראים אלה/אדם, המראות במקצת טרחה לצד פנים הארץ, יש בהםמן החיקוי לאמנויות המצריות. וכנראה הם מעשה ידיהם של שמיים צפוניים-מערביים (עברים?) שעבדו במכרות בניי התודולית שבסיני. ב) טcanן יוצא, לדעתו של פרופ' אולבריט, שדרכם של יוצאי מצרים הפליגות הרבות יותר לצפון מכפי שמקובל על דעתם של כמה חוקרים; וחיווק לדבר מן הכתוב בט' שמות י"ד, שבני ישראל חנו לפני בעל צפון. בעל-צפון הוא אל הים והפסינות ונספניט; מקדשו של אל זה מquivיל כנראה לדפנה הקלאסית. שבמפעלה של תעלת סואץ, חוות אומר, שבני ישראל הוציאו לנחות דרומה, כדי להישמר מפגיעות של חילות-המצב שבמצדות המצרים. ג) הרג סיני אינו שמו של היר אחד מיוחד אלא שם קיבוצי של שלשת הרים, בדומה להר אפרים, הדר שער, הדר הלבנון וכדמתה. אפשר שאחד הרכסים נקרא בשם הורב. הריסוני קדוש היה מימים קדומים כמעט פולן. בחירותו שנערכו כאן נמצאו קרדיומי צור וכלי-אוצר אחרים מן התקופה המכאלוליתית וمتkopות הברונזה הקדומות, ככלומר מן האלף הד' והאלף הג' לפסה"ג, וגם כתובות קדומות ביותר הוצאות בסלע, שהיו מוקדשות לאל המקדש בזראים

אלח'אדם, מקום של מכרות התורכית. הר טיני כבר היה מקודש בימי האבות והא'ה'עד לתקופת משה ואליהו. אף העברים הנבטים חקקו כאן דברי תפילה ובקשה לאליות, וקדושתו זו של הפקות נשמרה גם בקרב הנזירים הראשונים.

סיכום בינוי הנגב

ביום ג' דוחה"מ טוכות, ב-27 בספטמבר, נערך סידור שבטה (סביתה) ומלכיבים, ד"ר נ. אביגד פתח בדברי הסבר כלליים ואחריו החזיקו גב' רות עמרן, וה'יח' ז' אהרוןוי ז'י. ברסלבסקי שהדריכו את המסייעים. היישוב הששית נחלק לשני חוגים. בחוג הארכיאולוגי וההיסטוריה הרצת מ. שטקליס על

היישוב הפלריהיסטורי בסיני ובנגב

המרצת סקר את פרי המחקה הפלריהיסטורי בנגב ובסיני מימי פאלמר ועד א'ה'עד את הקיוטיהם של פטרי, נויל, ברוי, עד לחפירות האחרונות של ז'אן פרו ומ'. דוטן, אף הוביל את הטקר שנערך על ידי ד"ר פ. סולומונקה המנוח והמרצת עצמה בשנת 1941, כשעברו שני החוקרים ברכיבה על גמלים וברג'ל את השטה שבין נצנה ורמון וחקרו ובדקו אותו במשך ארבעה שבועות. החקרות והבדיקות הללו העלו את זיהוין של כמה וכמה תרבותיות פלאטייסטיות מטיפוסים שונים ומשנים זה מזה. בפאלאוליטי תיכון התהוו נמצאו כל' צור מטיפוס אבוילי, אשלי, ולואלאטומוסטרי; אחריהם באות תרבותיות הפלאוליטיקון העליון, המיסוליטיקון והニアוליטיקון. יש חיל ריק בין תרבותות הנגב ותרבויות מצרים עד לתקופה המיסוליתית. החקרות שנערכו לאחרונה התרכו בתקופות הפלריהיסטוריות: הכלקוליתית והברונזה הקדומה, ועודין יש קשיים מסוימים בתבנה בין שתי התקופות, ומרובה מההköשי בקביעת הסטרטגייתית שלן. נראה, שהל' שינוי באקלים מן התקופות הניאוליתית והכלקוליתית: רק בדרך זו יש בידנו לתסביר את מיציאתן של רועיה עונתית וחקלאות פרימיטיבית בנגב של הימים ההם. המרצה סיימה בסcriות ומינום של הקברים המיגאליתיים שבנגב.

שני באותו חוג הרצת מר ז'אן פרו על

התרבות הכלקוליתית של בארץ-ישראל

החויפות שנערכו בשנת 1953 על ידי המלון הזרחי הלאומי למחקר מדעי ומחקר העתיקות הישראלית באיזור באר'ישבע, השפ'ו תרבויות חדשות. מסימניה המובהקים של הבניה בתרכות זו הסוכות והבתים העגולים הנדוילים, שקיימות א'ה'ען ולבנים בלתי-שרופות, שהן טיפוס חדש בארץ'ישרא'ל; בתקופה מאוחרת כלשע מזו אנו מוצאים גם בית מלבני. כל' החרס המצריים בשפע, על הרוב עטורים הם בתבניות הנדסיות מקריות, המציגות בצבע אדום. תוצרת האבן הולכת וירודת, ותוצרת הנחושת נראית לראשונה. אנשי היישוב הוה היו חקלאים שזרעו וקצרו תבואות

ושמרות באטמיים ההפולרים מתחת לרצפות הבתים. אף גידלו בחמותו: שורדים, עיזים ובשיטים; כמו כן בחרינות של תרבותם עדין עלומות הן, ולפי מה שמלמדנו עד עכשו על מילת התפתחותם הטכנולוגית וארגוני הכלכלי והחברתי, علينا לקבוע את מקומה של תרבות זו בזמן שבין סוף תקופת האבן הקדומה ותחילת האיסלאמיזציה בארץ-ישראל, ככלומר לפני 5000 שנה בקירוב.

מר יוחנן אהרוןבי הרצה על

ארץ גדר

לאור התגלוויות הארכיאולוגיות החדשנות, שנילה חבר משמר הנגב מר דוד אלון בתל אבו היריה, יש לבחון בשנית את שאלת זיהויו של גדר. לפי מקורות המקרא היה גדר עיר-מלוכה לנענית, שכנה בקצת הארץ הנושבת, בגבול הנגב, ובזה היו שטחי מסעה מזומנים וגם אדמות הקשורות לחקלאות עונתיות היא הייתה פרכו היישובית חשוב מתקופת תchterות ועד לתקופה המלוכה היישראלית. גדר שכנה באיזור הפלשתי, מחוץ לנחלות השבטים היישראליים, אבל סמוכה היא לאברהם. היא שכנה ממערב לנחל גדר הוא גבול התפשטותם של בני שמעון בתקופה חזקה, ואורי שרעיה נאה ביותר לזרוי בנחל גדר. ארץ גדר הייתה לנראה איזור אבטומי שהה חוץ בין הפלשתים לבני ישראל, ובתקופה ההלומית-ביבאנטית נעתה אחורונה אימפריאלית בשם סאלוס גירארטיקום, ובתלמוד גיראקי. בירת הסאלוס הייתה אורדה, שפחים אותו עם חלבת עיראק שבקרבת תל אבו-היריה. אבסבוס מציין את מקומה של גדר ברוחוק 25 מיילן מדרום לבית-גוברין, והוא מכון ממש בתל אבו-היריה: אף במפת מדראס מצויר גדר ממערב לבאר-שבע. תל אבו-היריה הוא החל היחיד של הפלשתים הללו מזומנים בו. עתה נתרבר שיישובו הקדום של תל זה הקיף שטח של 200 דונם בקירוב, וחזרסים. שנלקטו בו הן מן התקופה הכלננית והישראלית, וכן זה שפע של חרסים מתקופת האבות. אַתִּיעֵלְשִׁי כן אין לקבוע את זיהויו של גדר קביעה גמורה עד שיעשה סקר שיטתי בכל הארץ, ותהייה בידינו תמונה שלמה של התלים והישובים הקדומים.

מ. דותן סקר את

חפירותיו של סייר פליינדרס פטרוי בנגב הצפוני

הمراجعة סקר את מפעל הארכיאולוגי של פטרוי בתל אל-פערעה והגיעה לסמסון כי תחילתו של היישוב בתל אל-פערעה אין להקדימה לסוף המאה השני לפנה"ב, אחת הביעות החשובות היא שאלת זמנו של השלב השני של "בית המושל"; נראה שזמןו בתקופת שלטונו של הפלשתים במקום זה, והיונו לא מאוחר מ-הרביע הראשון של המאה היב' הפנה"ב. הבניינים שייחסו לשושלת הכב' של מגדים ("בנייני שישק"), יש ליחסן כנראה לימי שלמה. זיהויו של תל אל-פערעה בנתיבפלט אין לו על מה שישמן, וכgendז זה נתבלה על דעת הכל העצחו של אולבריט לזרות את התל בשروحן.

המרצת האחרון בישיבה זו של החוג היה מר ש. אברמסקי, וענין הרצאתו

המבראות בסיני ובערבה

החוקרים עודם מחלוקת בדבר, היכן הייתה תחילתה של תפוקת הנוחות במזרח הקדום: במצרים או באסיה המרכזית. והשאלה לא תוכרע עד שלא יירכו חפירות ארכיאולוגיות שיטתיות בבלוג'יסטאן שבארמניה ובטורקיה אלטאי. בוגד זה דמת כבר הוכרעו כמה בעיות עיקריות בעניין תחילתה של תפוקת הנוחות במצרים: ואלו הן: א) ראשית תפוקת הנוחות במצרים הייתה בסיני. ב) תפוקת הנוחות בסיני תחילתה לאחר שהשתמשו במשך דורות באבנינוחות בחינת סחורה לשמה. ابن המלכית והאזורית היו תשתיי קישוט והידור. ג) התוכחות הבזרות על תפוקת הנוחות בסיני אין כוון פחות משל ההוכחות על תפוקת ابن התרוכית. ההוכחות העיקריות הן לפרות, שרידי תנורים וסיגים. אמרת, שככל הכתובות המצדיות שנמצאו בסיני לא נזכרה הנוחות אלא פעמי אחת בלבד. אבל אין מכאן ראייה, לפי שככל אין הכתובות מספורות הרבה על הכריה או על התוצרת המופקת ואין בהם רמז לטכניקה של התפוקת. הכתובות נשמרו כזכרונות שונים לשם זכריהם ארגונומיים אדריכליים ושם מטרות דתיות. מפעלי הכלריה בסיני הגיעו להתקפות מרובה בתקופת ההתקפות של הממלכה החדשה, הינו בימי תחותמס השלישי, רעמסס ה' ורעמסס הג'. לבסוף סקר המרצה את הביעות הכרוכות במבראות הנוחות שבערבה.

בחוג למדעי הטבע רצחה לראשונה מר ע. פרומן על

תולדות המחקר הגיאולוגי במדבר

החוקרים הראשונים ענינם היה בעיקר בית המלח וסביבתו, ומחקר הנגב לא עסקו אלא באקראי. אף כשהחלה המחקה הגיאולוגית השיטתי לא נתנו את דעתם לחקרת הנגב מחתמת קשי הדרכים שהיו בידי שלטון התרוכים בארץ. בימי המאנדראט הבריטי נעשתה עבודה חלוצית בתחום זה ע"ז בליק, שאו וסולומונקה, עד שנערכה המפה הגיאולוגית שבקנה-המידה 1:250,000. מדינת ישראל שבה ועוררה את התקירה הגיאולוגית ונערך סקר מקיף, שפרי היה מפה גיאולוגית בקנה-המידה 1:15,000. המרצה פרע את המפה לפני השומעים. עציו הולכים ומתקנים את המפה לדפוס, והוא תפרש נליונות גליונות בציירוף הסברים מפורטים על התנאים הסטראטיגראפיים והtektonיים ומקורות המחצבים ועוד. בכמה קטיעות של השטח נערכו בדיקות גיאופיזיות, שהעלו תוצאות חשובות מכל מה וכמה בחינות.

מר זאב שיפמן הרצה על

מי התהום במדבר

הגשם בנגב יורד בשטיפות, ולכן מרובה הירימה העילית ובמota מי התהום מועשת, גם התחבשות בנגב מרובה יותר. אף שיעור המליהות של מי הנגב מרובה, בצפון הארץ ליטר מים מכל 250–300 מיליגראם של כלור, ואילו הנודדים בדרום

הנגב שותים מים שטכליים 2000 מיליגראם כלור לליטר. סיבת המלחות המורובת אף היא במשמעות הגשמיים שאינם מספיקים כדי זרימה לים, והם מתגוזים לעמקים סגירותם, שבהם עומדים הרים עד שם מתאדים ומשקעמלחים חורף ונישא ברוח אל הרים בימי הקיץ. — ארבעה הם האזוריים הידרו-גיאולוגיים בנגב: א) החוף אופק הרים לפני הירקע, שבו אופק הרים עמוק מאוד; ב) איזור באר-שבע, שבו שוכן קרובם עמקים יזרר; ג) הדר הנגב, שבו אופק הרים עמוק מאוד; ד) הערבה, שבו שוכן קרובם אופק הרים לפני הירקע. בשפתה החוף של הנגב (בין הים ומשמר-הנגב) הרים מפלוחים, וכן הכרה לחביה מים ממוקמות ורחוקים. בסביבות נירעם, משמש מבלאים טיט לאיזור זה, הירקע מתמלה גם מן השטפונות של נחל חסי, באיזור באר-שבע (משמר הנגב עד הסიוב של כביש הנפט) היו מנצלים מאו ומועלם אופקאים מטניים, שאינם תלויים במפלס פני הים אלא נעצרים על סלעים בלחיתודירים. מושג זה הוביל הבאות בסביבת נחל באר-שבע ושובל. אופק אחר של מיתריהם משניים הם בעיות רפדות חולי נחל, שהם יפים לאוצרת מי תהום. הרים כאן אין בהם אלא שבמה 300 מ"ג כלור לליטר. נעשו כמה ניסיונות של קידוח באורך עד מי התהום ממש. בקידוח אחד, שנעשה ליד באר-שבע לעומק של 500 מטר, מצאו מים שישוור הכלור שבמה 270 מ"ג לליטר. באיזור הדר אין תקווה למי תהום אלא באופקאים משניים שבתוכה חולקי נחל. יש סיכוי לאופק מים כאלו בשכבה הבליתודה של הקיריטיקון העליון שבבסיבת כפר ירוחם, וגם דרומה לפתח הגדל וברמת עברת. הערבה שוכנת לשלושה אזוריים: 1) חבל ים המלח שמיינו מרים אבל מלוחים, חוץ מעין בוקק שמיינו מתוקים, והתגין מוחיב. שצרך "לחפות" את מי התהום קודם שהם קולטים את המלחים מסלעי המשקע. בערבה המרכזית ובנחל צין יש סיכויים למים שבוקן רפדות של חולקי נחל. באיזור אילית נמצאו מים בכאר-ארורה ובعين דיאן, והם אינם מלחים ביותר, אבל יש ליזהר שלא יתדרלו מי התהום על-ידי שיטש של בובות.

ג. שטן הרצתה באוטו חוג על

הגיואומורפולוגית של חצי-האי סיני

רק בעשורים האחרונים האתירותות הוכבר, מבנהו של חצי-האי סיני. לתופעות גיאומורפולוגיות של חצי-האי השיבות מרובה גם לבירורן של כמה בעיות מבנהו של דרום ארץ-ישראל שהוא מכמה בתינות המשכו של חצי-האי. אחת הבעיות החשובות היא צורת החוף החלק, שסתודה באופןם הגורמים שיישרו את החוף בדורותה של ארץ-ישראל. הדעה שהיתה מקובלת לפני, שזו תוצאה מהחולות הנילוס הנישאים צפונה על-ידי זרם ים הירקרן לאורך חוף סיני וארץ-ישראל, נפסלה לאחרונה. אבל הסבר חדש עוד לא נמצא. גם מקור החולות לא הוברר עדין כל-זורמו. איזור המעבר שבין מישורי החוף הימתי-תיכוני של חצי-האי המבוסה על פי רוב חוליות מטיפוס "טיף", לבין הרמות הנרחבות שבמרכו סיני, הוא שורט אנטיקליניות שمبرיתן מסוובן. האנטיקליניות הללו כיוון אחד להן ולרוב האנטיקליניות שבנגב, וזרותן קצרה דומה

למכתחש. אף תוברה, שהחלק המרכזי של חצייהי כמעט עד להופו של ים התיכון בניו לפקות 2-3 דרגיות-שכבות (קוטסות) בעלי מרחבים גדולים מאוד. שיפורען של הקוטסות האלה הוא ככלוי הימם התיכון והשפעה מכרעתת לוון על צורת הרשת היוזרת גראפית של סיני המרכזית והצפונית, ונחל מצרים בכל זו. — החלק הדרומי של חצי האי — הר סיני — הוא "הוֹרְסֶטֶט" רבי-טמדיים, שיטמני המותקטים השברים הארכיים המכונינים כלפי מפרץ אילת ומפרץ סואץ. השברור בגד מזרחה אינטנסיבי הרבה יותר השקע של מפרץ אילת מלוחה שקע-משנה ארוך המקביל לו באיזור החוף המזרחי של הר סיני. תבנית הרשת ההידרוגראפית של חצייהי תלולה במידה מרובה ביותר במבנהו הטקטוני. וענין מיוחד באופן פריצתם של הנחלות, ונחל מצרים בתחום, דרך רכס האנטיקלייניות בכיוון כמעט פאונג, שעליידי כך נועשים גיאות תלולים ועמוקים.

ד. אש בל הרצת על

הأكلים של הנגב

התרוממוו של הר הנגב עד 1000 מטר גורמת, שכמות הגוף כאן מוגבהת
ממערבם שמצפון וממערב להר, והוא הסיבה לשטפונות העזים בימות הגשםים. לפו
כל הסינים, השטפונות הם תוצאה מירידתן של כמות גשם גדולה על שטחים
קטנים. רובם של מי השטפונות יודדים למדירים; בשנת 1947 התלכנו המציגים לבנת
סכר ל-300 מיליון מ"ק של מים משטפונות הנגב. אף השטפונות היודדים לצד
השני של הר הנגב, ליט המלח, עצומים הם. ב-17-18 במרץ 1941 היה שטפון
בוואדי פוקה שעליידי מעלה-עקרבים וכמות הרים הגיעו לכדי 1400 מ"ק בשניה.
— כמות השווה לזרם הירדן בזמן השטפונות שתרשו את מפעל רוטנברג בבנייתו.
לפי שעה מעריכים את כמות הגשםים היודדים במקומות הגבוהים של הרי הנגב
ב-200-250 מ"מ לשנה. בכמה מקומות שבהר הוצבו ארגרים שיאגרו את מי הגשםים
לשיט מידיהם, אבל פגעי טבע ונזקים בידי אדם גרםו, שהמדידה באונגרים לא עלה
יפה. מכל מקום השטפונות העצומים האלה רומיים על אפשרות לאגירתם כמייה
מים גדולות מאד לצורכי שתיה ורחיצה והשקייה. אף יש להביא בחשבון אם
הטללים שבנגב. הנגב הוא האיזור הפלול ביותר בארץ (באיזור גבולות — אורים —
רפיח יש 220 ימי טל בשנה), וביחוד בקיז. כמותו השנתית של הטל אינה מחומרת
מכמות הגשםים (באיזור גבולות 150 מ"מ טל בשנה).

מ. זהרי היה אחרון המרצים באותו חוג, וענין הרצאתו

הצומח בנגב

שתי בעיות הן שעוניין מרובת: א) הויאל וכוסות הצמחים אינה פשוטה
בתחום הרריים שכמות גשמי-ם 75 או אפילו רק 50 מ"מ לשנה, שמא אפשר לגדל
שם צמחיית-רבות? ב) אם אפשר להגדיל את כמותם של צמחייבר עליידי סילוק האדמה
ובתמותו משדות המרעה? המרצה מшиб על שתי השאלות בספק. ספק גדול, אם

ימצא צמחיות נדירות שיכלו להחילף את צמחי היבר הגדלים בתנאי ישימון דלים. לשאלת השניה — הנה בחמש השנים האחרונות מילויו של חור במערכת פסקה הרעה ברמת הנגב. ואפיק-על-פירין כמעט שלא בא כל שינוי, והנגב לא "התכסה עשב". מבחינת הצומח מתחלק הנגב לארכעה איזורי גידול, לפי טיב הקרקע ותוספות אקלים: 1) איזור הילס, שמרכוו בארישבע. אין לנו יודעים את הצומח הטבעי באזורי זה, שהתקלאות בו קדומה מאוד לעתם היפני, שיש לנו היזור הנגה ביזה. טענבר שהזיהה זה איזור ערבה של לענטה היפני, שיש לנו היזור הנגה ביזה. באזורי שאפשרות בתם התקלאות בלתי-יתיבת. 2) איזור החולות, ולו שלושה מרכזים: חולות החוף במערב, שdots החול של הטוריביה במרכזה הנגב, והולות הערבה הנדרים מהתרוחות הנרגניות ובאזור החול הנובי. במדבר סיני, בכל מקום שיש לפחות רוחות רדיות של חול על התשתית הקשה, יש איז' צמחים. הסיבה לכך שחול סופג את מי הנשיטים וגם מעכב את החאדום. כל מקום בגב שיש בו דיניות מכוסה צמחים ב-70%-80%. יש שדות-חול מדרום לאביבות, המכוסים צפוניים עד 100% וטוביים לעיבוד חקלאי, וכן אין הדרונות טוראות כמו במקומות צפוניים בארץ. גם החולות של הטוריביה ושל הערבה יפים לעיבוד. 3) איזור החמא-דוה, התופס את עיקר שטחו של הנגב. וזה האדמה הטיפוסית ותונף האופני ביותר לפזר. החמאדות הן שטחים של עפר גס ביותר, שאינו יפה לעיבוד והואנו פורה. בזאת חוץ ואבני. על התהווות החמאדות יש דעות שונות, והנפוצה שבן היא, שחוויות הסעו משתחים אלה את כל גרגורי העפר הדקים והפורירים והשאירו רג' את העפר הנם והאבנים. נוסף לזרתן האבני של החמאדות, הריהן מלוחות — 2%-0.8% מלחה. צמחי היבר העיקרי תגדל בחמאדות הוא זוגן השיטה. ואולם מן הקיטם ה-12 דרום לסdom יש מדבר גמור בלי צמחים כלל. ראוי לציין, שבעם הארץ נפוקות החמאדות על ידי ערוצים מתקומים שגדלים בהם מיני שיטה. 4) מלחות חמאדות, ומחלות שנוצרו ע"י ניקוז או הצפה של מים מלוחים. במלחות שנוצרו ע"י טם מלוחים גדלים עצים, ובעיקר האשל. האשל בא לכל מקום, שיש בו פירמותם בעמק שאינו גדול מ-20-30 מטרים מפני הקרקע, אף אם המים האלה מלוחים, ויש פון אשל חמתקיים בכיפה המכילה 16% מלחה. הסבבנה שמדרומים לים-המלח, הוא יער של אשלים.

בישיבה השביעית, שנערכה באותו יום, הרצת י. בנ-תור על

אוצרות הטבע שבנגב

כבר נמצא בגב כמה מינים של ערך מסחרי, וקצתם בكمויות ניכרות. בדרך כלל הם מטוג המחייבים מעוט-יערין. אבל הם יביאו תועלת להתחפות התעשייה בארץ, ואלמי לא נמצאו בארץ היו צורכים לתיבאים מן החוץ. מהם יש להוציא את סלעי הזרחתה, שהוא חומר-גלם לייצור דשנים, חול-קווארץ, שהוא חומר-גלם לתחשיית הוכובית, שמוטה לתחשיית חרסינה. יש גם חמלים אCHARIM, כבון חזות, באירועית ועוד. אבל עדין לא נחקרו כטוחם וטיבם במידת אפשר יהיה לדון יותר של אשלים.

על אפשרויות ניצולם. בעתיד הkrub' עומדים להתחילה בקדוח הנפט, אבל רק לאו...
קידוחינגיון מרובים יודרע, אם יש סיכויים לתעשיית נפט בארץ.
בסוף היישבה הרעה האלופ' יגאל אלון על

מעדות הנגב

היישובים היהודיים בנגב היו מנוקטים על ידי הפלושים המצריים מחודש מאי 1948 עד שהוחדרו באוקטובר של אותה שנה במכצע שהבקיע את העמדות המצריות בכו מגדל — ביתיג'וביין. בפועלות שבאו לאחר מכן נכבשה באר שבע על ידי צה"ל והודשה התאחדה עם סדום בדרך היבשת, והנגב המרכז פונה מצבאות האויב (דצמבר 1948 — ינואר 1949). בمارس 1949 באה פועלות הסיום, שעלה שגדורי צה"ל כבשו אן חופה של אילת, שהוקצתה למדינת ישראל על פי החלטת האומות המאוחדות.

סירות ומסיבה בעירית באר שבע

ביום ד' דוחותם סוכות נערכו שני סיורים. קבוצה אחת סיירה את עבדת — מכתש רמון — ממשית בהדריכתו הכללית של ד. עמידר. דברי הסבר עלפיו וייחוד הטבע השמיינו י אהרוני, רות עמירן וכו'. ברסלבסקי. קבוצה שנייה סיירה את המכתשים, מעלה-העקרבים, מפעלי הפוספטים וסדום, בהדריכתו של מ. הר אל. דברי הסבר השמיינו י. בונ-תור וע. פרומן.
באותו יום בערב ערכה עיריית באר שבע מסיבה גדולה לכבוד משתתפי הכינוס. בשעת המסיבה השמיינו חבירי מועצת העיר את דבריהם ותומרת צה"ל הנעימה במנגינות.

עשור להתישבות הנגב

ביום ה' דוחותם נערך סיור לנקודות והתתיישבות החדשת בנגב בהדריכת מ. יוסף ווייץ ועל-פי הזמנת الكرון הקימת לישראל. סייריו היישובים הזרים, גמלו..., מבטחים ומגן, מ"ר ווייך ואנשי "מפעל הנגב" וגם אנשים מן היישובים עצם העשיש דברי הסבר. במשתלת הקק"ל שבגילות נערכה ישיבת הנעילה של הכינוס בה אורח מר. יוסף ווייך על התתיישבות בנגב הצפוני. הוא סקר בקצרה את תולות התתיישבות, שהתחילה בשנת 1943 בהקמת שלוש "מצודות" (גבולות, בית-אשל ורביבים) לבחינת אפשרות התתיישבות בנגב. נסויין של הממצות הוכחה, שאפשר לפתח את הביעות המרבות, שיש מקום להגדיל את שיורו היבולים ארבעה טונות בדרך מהוחר ורעים מתוכנן ושימור המים. ב"א בתשרי תש"ג נוסדו 11 נקודות התתיישבות-קבוע בנגב, ואו גולד רעיין צינורות המים הגדולים שיטמשו טון מרוחקים. היום יש בנגב 93 יישובים ומוסדות אליאי 60 אלף ממ"ע מים. מהם 10% לחקלאות. מספר יהידות המשק — 2,200, והשתח המושקה 17,370 دونם; בלבד זה יש משתח עציר-פרי במסלול, חוות-גנין ומשתלת עציר-עיר בගילת, ובית-ספר החקלאי. לדברי המרצה בכל הנגב 1,000,000 דונם אדמה הרואה לעיבוד, והוא שטח שיטען

60 אחוז מכלל הקרקע שבנגב, אם יוקצו 20 אחוז של תאדמת הראיה לעיבוד לבניינים ולזרחי ציבורי, ישארו כ-1.500.000 דונם לחקלאות, ועל-פי חשבון של 25 دونאמים למשפחה אפשר לישב בנגב 60.000 משפחות, שהן כרבע מיליון נפש. על אלה יש להוסיף $\frac{3}{4}$ מיליון נפש בערים ובעיירות, והרי מיליון תושבים בארץ הנגב, לנגב יורמו 600 אלף מיליאן ממע"ז מים לשנה. הוא יתרפס 30% מן החקלאות שבסארה, 25% מן המשקים החקלאיים, ויזריך 20% מן המים. הוא יהיה בראש מספק החולב יהיה אספ-חבר של הארץ, ועל כל אלה יצמחו בו עשרות מיליונים של עצי יער.

הפרופ' שוחט, יו"ד החברה, נעל את ה沉ינוס בדברי תודה לכל אלה שתרחו בסידורו ובקייםו ובירך את המשתתפים בברכת הפרידה.

ה沉ינוס הארץ העסקי לידעית הארץ "פלשת ויהודה"

תכנס באשקלון ביום א'-ד' דוחל המועד סוכות תשטו".
דו"ח על ה沉ינוס יתפרסם בחוברת הבאה של "ידענות".

שאר החומר על פעולות החברה לשנת תש"ד יפורסם בחוברת הבאה של "ידענות".

תיקוני טעויות

לטאטרו של פרו — בעמוד 220, ציור ג, מקרה, VII צ"ל: חפירת גסיוון 1953.
לטאטרו של ג. אביגדור — בעמוד 290, במקום חצי בין גמליהו צ"ל: לחבי בין גמליהת